

Iskender Pala

ISTANBULSKA LALA

Prevela
Vesna Gazdić

■ Laguna ■

Naslov originala

İskender Pala

KATRE-I MATEM

Copyright © 2009, İskender Pala

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

FSC

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

PREDGOVOR

Kada sam na oglasnoj tabli ispred istanbulskog hotela *Marmara* ugledao oglas *Filatelija / Aukcija antikvarnih knjiga*, produžio sam u pravcu strelice nacrtane odmah ispod natpisa i za svega nekoliko minuta spustio se u konferencijsku salu hotela. Ja, zapravo, nikad nisam bio tako brz u odlučivanju. Uz to, niti sam pregledao katalog aukcije tog dana, niti sam se prijavio da u njoj učestvujem. Bilo mi je samo mnogo hladno pa sam pomislio da bi me šolja vrućeg čaja mogla ugrijati i da bi mi prijalo duši da sretnem nekoliko poznatih lica i pozdravim ih.

Tog dana na seminaru *Čas divanske poezije* koji se već godinama svake srede u šest održavao u sali otvorenoj za sve posetioce, tema je malo izašla iz okvira poezije, pa sam morao da govorim o tome kako će onima koji budu spoznali ništavilo nezainteresovanosti sve postati važno. Dok sam hodao Bejogluom u društvu svojih dokonih koraka i pitanja o seminaru koja su mi se još uvek vrzmala po glavi, osećao sam kako me vetar grebe poput brijacha a trepavice mi se lede od snega što se pretvarao u mećavu sve jače me šibajući po licu.

Sala je bila puna ljudi. Pošto sam se pozdravio sa neko-licinom prijatelja, izdaleka sam pogledao ponudu knjiga. Polovina su bili rukopisi. Isto toliko bilo je i poznatih ličnosti među učesnicima... Tražio sam katalog da proučim ima li nečeg što bi mi koristilo. Aukcija se nastavljala, a ja sam molio boga da se ne proda neka važna knjiga. Jer, kao što se srca ražaloste kad nežna lepotica završi u rukama grubijana, tako i mene pogodi kad se rukom pisana knjiga proda onima koji ne čitaju osmanski turski. Počeo sam da razgledam katalog, kad voditelj aukcije najavi: „U dvadeset osmom redu predstavljamo vam izvrsnu antologiju poezije!“ Jeste da je reč *izvrstan* naposljetku izgubila svaku marketinšku vrednost na ovakvim aukcijama, ali ja sam se ipak receptorima svih pet čula okrenuo ka čoveku za govornicom. Uši su se usredsredile na to šta će sledeće kazati, a oči na rukopis koji mu se sve vreme njihao u ruci. Iskeženi voditelj je, kao neko rešen da intonacijom dodatno naglasi vrednost dela koje je nastojao da izreklamira, nastavljao da deklamuje, tačnije da čita ono što je naučio napamet: „Odlomci iz *Husrev i Širin* Nizamija iz Gendže, *Lejle i Medžnuna* Fuzulija iz Bagdada, *Muhamedije* Muhameda Jazidžioğlu; celokupna *Kijafetnama** Hamdulah Hamdije, najlepše verske pesme iz divana narodnog pesnika Junusa, dosad nepročitane ljubavne pesme Karadžaoglana i Gevherija...“ Dovoljno me je zainteresovalo ovo što sam čuo. U ruci je po svoj prilici držao vrlo zanimljivo delo. Na jednoj strani stihovi po aristokratskom ukusu i odabrana poglavlja pesničkih zbirki, a na drugoj *Muhamedije*, jedna od najznačajnijih teoloških knjiga naroda iz Anadolije, Junusove pobožne pesme koje predstavljaju najlepše primerke tekijske

* Tur.: Knjiga odeždi, album koji prikazuje odeću i nošnje. (Prim. prev.)

poezije, zatim ljubavne pesme narodnih pevača što oslikavaju kulturu stepe... Redak svezak poezije, izgleda. Počelo je da me kopka da bar saznam koji je pesnik bio po ukusu onog ko je ovaj izbor priredio i ukoričio. U nastavku knjige su se, prema rečima voditelja, nalazili nasumično poređani priče i pisma iz Vejsijevih *Sastava i pisama*, *Svetlost pesnika* i *Veronauke*. Moja znatiželja je ovog puta još više narasla. Sva sreća pa su ponuđači više marili za lep i očuvan povež i broj minijatura u njemu nego za ono o čemu se govorilo u delima koja su ih zanimala. U svesku za koji se tražio kupac nije bilo minijatura, a kožni povež je, iako sa ornamentom u sredini, preklpom i zlatotiskom, bio pohaban, razvezan i smežuran. Bogami moram reći da stručnjaci ovoj knjizi nisu odredili visoku cenu. To je možda i bio razlog što sam već posle trećeg nadmetanja postao njen vlasnik.

Kada sam sat kasnije napustio hotel, sneg se zajedno s tamom pojačao, a vetar utihnuo. Našao sam voljenu i nisam mogao da dočekam da dođem kući i skinem joj veo. Već na trajektu za Uskudar počeo sam da prelistavam „knjigu“. Bio sam uzbuđen. Sećam se; bilo je to jedno tako lepo veče na Bosforu!... Romantični sneg zavejavao je u isti mah Evropu i Aziju. A ja sam u ruci držao poput Bosfora lep primerak kulturne baštine. Na nasumično otvorenoj stranici bila je humoriistička, golicava priča Deli Biradera Gazalija. Nisam stigao do kraja pasusa, a već sam prasnuo u smeh. Tad primetih kako su se neka umorna lica koja su me okruživala, a kojima je jedina briga bila da što pre stignu kući, okrenula i gledaju me. Verovatno su me sažaljevali čudeći se mom zanimanju za knjigu pod slabim svetlom, na brodu koji se drmusa, u noći koja se predala potpuno belom snegu, a neki su možda

bacili pogled na spis i u sebi me prekorevali: „Bože me sačuvaj! Nije valjda da se ovaj smeje dok čita Kuran?“

Stigavši kući, nimalo nisam oklevao. Dok sam osećao kako vetar fijuče i snežno belilo udara spolja u moj prozor, pažljivo sam pregledao svaku stranicu, svaki početak poglavlja u knjizi. Nigde nije bilo nagoveštaja ko je priredio taj tako bogat komplet. Junusove verske pesme i delove *Mesnevi** (svaki deo je brojao petnaest do dvadeset listova) ispisalo je pero jednog pisara i koliko god da su bili kaligrafski izuzetni, toliko su bili izmrcvareni greškama. Delove u prozi je izgleda napisao prvi vlasnik knjige. Ko zna kakav je bio. Rukopis mu i nije bio mnogo čitak, a na marginama pojedinih stranica bilo je beležaka ispisanih istim perom. Hteo je da popravi fini povez s kojim se previše grubo postupalo. Zaglavna traka bila je iščupana, ukras u vidu sunca deformisan.

Da ne dužim...

U poslednjem i ujedno najdužem delu knjige nalazila se priča koju ću vam sada ispričati. Pažnju mi je privukao naslov ispisan crvenim mastilom u crtežu u obliku mihraba**, koji bismo na savremenom jeziku preveli kao *1 ubistvo, 66 pitanja* ili *Ubistvo u šezdeset šest pitanja*. Dok sam čitao prve redove tek sam bio počeo da pijem čaj. Posle nekoliko minuta činilo mi se da sam oputovao u neki drugi svet; eto, toliko.

Šta se dogodilo, kako mi je prošlo vreme, nemam pojma. U jednom trenutku sam se stresao od zime. Neverovatno!... Svanulo je i čaj u šolji se već odavno ohladio. Stigao sam do

* Mističko-didaktički spev napisan u formi rimovanih distiha koji u nizu poučnih priča i u obliku alegorija i parabola prenosi spoznaju božje tajne. (Prim. prev.)

** Bogato ukrašena niša u zidu u džamiji, okrenuta u pravcu Meke. (Prim. prev.)

pola priče, moja duša je preživljavala okršaje između ubistava i lalinih boja. Bio sam ganut redovima koje sam pročitao. Moram priznati da sam tog jutra prvi put pomislio da objavim priču.

Ni u jednoj biblioteci, uprkos svim pretragama, nisam naišao na još jedan primerak ove priče. Moja istraživanja i nastojanja da otkrijem autora nisu urodila plodom. Pisac je, ko god da je, na početku knjige ostavio crticu o sebi, no nije otkrio identitet. Onima koji bi tu poruku pročitali odmah bi bilo jasno da se bojava da ga obelodani. Pročitavši do kraja sve dogodovštine, pomislio sam da je s pravom zauzeo taj stav. Doduše, za razliku od većine osmanskih rukopisa, od početka do kraja knjige nije se nailazilo na ime nijednog pisca, krasnopisca, knjigovesca, minijaturiste, osobe za koju je rukopis izrađen ili kojoj je posvećen, ali možda nam jedna prosvetljujuća šetnja kroz mračne hodnike prošlosti razotkrije u budućnosti ko su oni bili. To će nekim istraživačima nesumnjivo poći za rukom, barem će otkriti pisca ove naše knjige ili kopiju priče koju ćemo vam kazati i izreći potrebu da se jedno poglavlje osmanske istorije iznova napiše. Dotad ću vam ja već ispričati ovu priču, a vi ćete me smatrati njenim piscem.

Ne mogu reći da meni koji živim srećno i navikao sam na ljubav, nežnost, poeziju, ruže i slavu, nije teško palo kada sam, transkribujući tekst na latinicu, najednom zatekao sebe kako se bavim zločinima nemilosrdnih četa, nasilnih pljačkaša, rulje i ustanika od kojih se prevrće utroba. Moram priznati da sam radeći prevod najviše uživao u beleškama o ljubavi zapisanim crvenim mastilom na marginama nekih poglavlja. Te marginalije što hronologiji ubistava daju aromu snažnih ljubavi iz davnina naći ćete na kraju određenih poglavlja. Što se tiče crteža na pojedinim stranicama, njih čine gravure u

orijentalnom stilu, vrlo rasprostranjene u periodu neposredno pre pronalaska foto-aparata. Neke sam sačuvao u knjizi.

Prvih nekoliko pasusa koji se razlikuju od naše priče sabrano je u jedno poglavlje koje se kasnije ponavlja i upotpunjuje. Ti napola ostavljeni redovi nametnuli su mi utisak da je piščeva pripovest imala drugačije polazište, od koga se kasnije odustalo. Pisac je očito smatrao da tako treba. Mislio sam da treba da ostanem dosledan njegovom izboru, pa sam sva poglavlja sačuvao u izvornom obliku, iako su negde bila suviše kratka, a negde preopširna.

Mislim da je izlišno reći da sam radi vas pojednostavio turski iz perioda lala na kome je knjiga napisana.

Da! Sada je vreme da vas ostavim nasamo sa knjigom...

UVOD

Sada dok umačem pero u mastionicu – tek su dve nedelje prošle od Septembarske bune, tog znaka iz pakla koji je Damat Ibrahim-pašu iz Nevšehira lišio života, a sultana Ahmeda III prestola – dvoumim se da li da zabeležim događaje kojima sam svedočio. Ne znam. Ono što mislim da treba zapisati na neki način liči na odavanje državnih tajni i opteretiće moju savest izdajom. S druge strane, pružiću tumačenja svetog cveta Istoka, lale, i možda doprineti jačanju cvećarskog esnafa. No bila bi nepravda prema istoriji i prema gradu da se niko ne pojavi i ne opeva junačkog princa Ahmeda, dela ništavnih bundžija, rajski Istanbul i prefirjenost kojom je Sadabat ovenčao lalu. Bez želje da budem nametljiv, ja sam se, eto, latio tog teškog posla.

Pokušaću stoga da vam u 66 poglavlja – a vi znate da je 66 numerička vrednost imena lala – sažmem sva zbivanja. Iako će pisanje o tim tužnim danima kada je septembarsko lišće opadalo u Istanbulu, gradu koji raskošno sija u naručju dva mora i na dlanovima dva kontinenta, narušiti moj ugled i možda u istoj meri ugroziti moj život, smatram da

se činjenice ne smeju sakriti. Znae kako kaže pesnik: „Bože, ne daj da ijedna istina ostane skrivena“; e tako. Na drugoj strani, čemu zapisivanje činjenica ako ih niko neće pročitati?!

Možda ih kasnije pocepam i bacim!

„Ko sam ja?“

„Zbog čega je to važno?“

I D E O

Naslov:

Zločin u 66 pitanja

(Oktobar 1729)

Priča, kao po običaju, ima dva junaka

1. pitanje:

Možeš li da pređeš granicu požrtvovanosti?

„Lajharova* deco!... Ovo je očinski dom. Ovde nema moje i tvoje. Svi ste braća. Dok oni od istog oca i majke jedan drugog za gušu hvataju, Lajharova deca koja ne znaju oca i majku misle da su jedno. Kad ti se brat ubode na iglu, osetićeš bol u svom telu. Oni koji zdravi obuku ovu košulju, ne razlikuju sebe od drugog dok su živi. To je jedinstvo u dvojstvu. On je tvoja desna ruka, ti njegova leva. Jedan gleda desno, drugi levo. Jedno ste telo, a dve glave. Do kraja života pazićete i štitićete jedan drugog. Ovde nema ovo je moje, a ovo tvoje. Malo daje mnogo, a mnogo će nas sve nahraniti... al-Fatiha!***“

To je bio ritual bratimljenja dvojice tek pristiglih u ložionicu Gedikpašinog hamama. Jedan od dvojice mladića koji će pod svetlošću trokrakog svećnjaka postati rođena braća

---

* Smatra se svecem ložioničarske komune. Pogledati zabeležku 6. (Prim. prev.)

** Arap.: Prva sura Kurana. (Prim. prev.)

imao je četrnaest, a drugi je bio desetak godina stariji. Glavni kuvar, koji je brinuo o svim poslovima u ložionici, doneo je platnenu Lajharovu košulju sa dva rukava i dve kragne, iskusni četrdesetogodišnji vođa grupe je dva buduća brata nasred trga skinuo do gole kože, stavivši desnu ruku jednog u jedan, a levu drugog u drugi rukav, obukao im košulju posle čega je na trgu ostala jedna osoba sa dve ruke i dve glave. Odeća u kojoj su dva brata došla istog trena je poslata na buvljak i prodana, a novac je odvojen za vođu grupe. Kada je baba, to jest starešina ložionice, okrenut ka ognjištu pročitao molitvu, mladići su, ne znajući za drugu suru do Fatihe, uglas viknuli: „Amin!“ Posle toga je u ložionici hamama, takozvanoj Apaš tekiji, priređena gozba. Gozba se sastojala od pilava, alve i jela spremljenih od namirnica koje su ta dvojica što su obukavši košulju postali braća sakupili u čaršiji. Zato su obojica tri dana nosila poderane gaće i po kesu u ruci, a od starešine je svaki zasebno dobio upozorenje:

„Nemoj da se stidiš ili da ti dojadi ako te budu terali iz radnji koje budeš obilazio, čuvaj se batina i ne libi bezobrazluka. Traži, ako ti ne daju, ti traži opet, ako ti ni tad ne daju, a ti još jednom. Išti uvek, svuda i po svaku cenu. Kukaj, moli, ko muva se zalepi za dućan, nemoj da čujem da si odustao. Pokaži zube onom ko počne da te kinji, priđi mušterijama, puži, valjaj se, gnjavi ih. Ako im se smučiš, ti im onda još više dosađuj.“

Gozba je tog dana bila prilično raskošna. Svi ložioničari* bili su zadovoljni i veseli misleći kako će ovi novi „begovi“

---

* Tur.: *külhanbey* – naziv za beskućnike i siročad koji su krajem 16. veka obrazovali komune u hamamskim ložionicama u Istanbulu. Specifično su se oblačili, imali su svoja pravila, sleng i hijerarhiju. Živeli su od prosjačenja, nekad su dobrovoljno čistili ulice, a kasnije su se iskvarili i zbog nedoličnog ponašanja njihovo ime danas označava skitnicu, razbojnika, probisveta. (Prim. prev.)

biti vrlo korisni za ložionicu. Ako ništa, oni će manje raditi, a više uživati. Novopečenoj braći skinuta je Lajharova košulja i naređeno im je da poslužuju goli do pojasa; svakome ko bi za trpezom viknuo „Brate, izgoreh!“ sipali su vino iz ohlađenog bokala, donosili pilav i poslastice. Posle gozbe je u ložionici otpočeo ritual, dva brata su učvrstila savez svaki popivši po čašu „petlove krvi“ za sultana Lajhara. Starešina ih je potom upozorio:

„Ovde se nijedno naređenje ne odbija. I da od vašeg mesa pravimo ćevape ili meze uz vino, pokorno ćete ćutati; hoćete li?“

„Da, baba, hoćemo!“

(...)

2. pitanje:

Šta oseća onaj koji izgubi ono što je našao?

Na toplom večernjem povetarcu mešali su se mirisi divljeg jasmina i bosiljka. Grlili su se, sjedinjeni u ljubavi. Kad mu je kosa ljubljene prvi put dotakla lice, mladić zadržavši upita:

„Vidiš li svetlost?“

„Je li ovu što ne nestaje?“

„Da!... Kao ti iz mog srca...“

„Zar ni ja, kao ta svetlost, nikada neću nestati iz tvog srca?“

„?!...“

Iz očiju su im potekle suze...

Kad je ruka voljenog prvi put dotakla njenu, devojka zadržavši upita:

„Voliš li lale?“

„Boje tvog obraza?“

„Ne, boje moje ljubavi; ljubičaste!...“

Devojka spusti na mladićev dlan lukovicu koju je imala među tankim prstima. Bile su to dve lukovice u jednoj. Baš kao i dva tela u tom trenu obavijena jedno oko drugog.

„?!“

Suza im je kanula iz oka.

More nije znalo da ga pun mesec u tom trenutku privlači. Otkud bi moglo da zna?!

Bila je poput skrivenog bisera. Oni koji bi govorili o krupnim rajskim lepoticama kao da su ih, gledajući u nju, opisivali. Crne oči, crne obrve. Trepavice, uvijena čipka. Snežnobeli ten, visok stas, dug vrat... Uvojci, upleteni lanci... Pokreti i držanje, zavodljivi taman koliko treba.

Skrivala je suze radosnice u zagrljaju mladića koji je odgovarao na pitanje još čvršće je privijajući uz sebe... Izdaleka je dopirao poj ptica, nebo je obasjavala neprolazna svetlost.

Mladić je čitavu noć, čas očaran njenim ljupko zamagljenim očima, čas plaćući od čistote njenih obraza, sa toplim smeškom što razvejava jesenu svežinu posmatrao njen lik i neprekidno joj ponavljao ime:

„Nakšigul; blago moje, moja riznico... Nakšigul;

bogatstvo moje, živote... Nakšigul; mašto moja, smislu mog sna... Nakšigul...“

U najsrećnijoj noći svog života sanjao je srećne snove a da oka nije sklopio. Ljubio je, mirisao njene pletenice, pokušavao da prstima upozna svaki centimetar njenog lica... Minuti su prolazili a on je razmišljao o tome je li spavati sa voljenom sreća ili nepravda, šaputao joj umilne reči: „Vladarko moja, voljena moje duše, sultanijo, rumena usno moja, ružin obraze moj...“

U odaji ovo dvoje ludo zaljubljenih izgovorene su, šapnute i razmenjene stvari nimalo uobičajene za prvu bračnu noć... Bilo bi previše kad bi se dva tela, što su se zbližila najpre rečju a onda i dušom, još više spojila. Uostalom, cilj braka nije bio sjedinjenje dva tela, nego dva duha, njihov sklad i upotpunjenje, zar ne?

U satima noći koji su prerastali u zoru, jedno na ruci, a drugo na obrazu onog drugog, sklopili su oči umorni od ljubavi i suza.

Kada se probudio, na Šahinovima usnama blistao je pobeđnički osmeh, a oči su mu bile snene od ljubavi isto kao i pre nego što je zaspao. Delovao je kao da se koleba između sna i budnosti. Pomirisao je kosu Nakšigul koja je spavala na njegovoj ruci i skupivši je u dlan, počeo da joj šapuće nežnosti na uvo. Zajedno su započeli noć, sjedinili se, zajedno uronili u san. Želeo je da zajedno započnu i prvi dan svog braka.

„Nakšigul... Sultanijo moja!“

„?!“

„Dušo, lepoto, Nakšigul!“

„?!“

Nakšigul se nije budila, spavala je dubokim snom. Pomilovao ju je po licu. Sklonio joj kosu, poljubio u čelo. Ne, nije se budila. Uz to, lice joj je bilo hladno kao led. Uhvatio ju je za ramena u želji da je probudi. Najednom oseti nekakvu prazninu ispod jorgana. Kao da mu voljena žena nije bila u naručju. Pomisli kako je taj brak bio san. Hitro je strgnuo jorgan.

„Nakšiguuul!“